

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

УДК 159.9:316.4

DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-14

І.В. ГАРКУША,

*PhD із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи,
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

С.В. ДУБІНСЬКИЙ,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи,
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ПІД ЧАС ОЗБРОЄНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

У статті здійснено теоретичний аналіз стосовно проблеми особливості життєвої перспективи вимушених переселенців під час озброєного конфлікту в Україні. Критичні ситуації, природні катастрофи, збройні конфлікти, зазвичай мають негативний вплив на психіку тих, хто потрапив у ці події. Вплив травматичних подій поширюється не тільки на безпосередніх жертв, але й на широке коло осіб – їхні сім'ї, оточення, рятувальників та інших працівників. Автори представляють свої погляди на планування життєвої перспективи за трьома компонентами. Життєва перспектива відкривається тим, хто вже сьогодні створив систему життєвих стосунків та опору, які набувають все більшої цінності. Досягнення життєвих меж сприяє досягненню життєвих цілей і, в певному сенсі, гарантує майбутнє. Однією з основних складових планування життєвої перспективи є усвідомлення цілей, визначення шляхів досягнення цілей і розуміння значущості їх реалізації. Життєва перспектива є динамічним явищем, яке залежить від постійних змін і коригувань у планах і цілях людини. Життєва позиція і система цінностей формуються в результаті цього процесу і визначають майбутнє особистості.

У статті зазначено шість основних проблем, з якими зіштовхуються вимушені переселенці. Заявлено, що проблемами з адаптацією в нових умовах є обмежений доступ до основних соціальних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта. Наголошено, що важливо проводити соціальні програми та проекти, спрямовані на покращання соціально-економічного становища вимушених переселенців. Зауважено, що важливою складовою соціальної підтримки є надання інформації про доступні послуги та ресурси, що можуть допомогти в адаптації до нового середовища.

Водночас заявлено, що необхідно забезпечити можливість навчання мові та культурі країни, в яку вони переселилися. Необхідно враховувати гендерний аспект та забезпечувати рівні можливості для чоловіків та жінок у процесі адаптації та отримання соціальної та психологічної підтримки. Також зазначено, що необхідно звернути увагу на проблеми, які виникають у дітей вимушених переселенців. Діти можуть потребувати додаткової психологічної підтримки та освіти. Важливо підвищити свідомість суспільства про проблеми, з якими зіштовхуються вимушені переселенці. Це можна зробити через медіа, соціальні мережі, культурні заходи тощо. Важливою формою адаптаційних процесів і реагування особистості на стресові ситуації є не тільки психологічний захист, але й копінг-поведінка. Водночас виокремлюється «збалансована темпоральна орієнтація» – ідеалізована розумова структура, яка дозволяє людині гнучко переключатися між минулим, майбутнім і сьогоденням, залежно від вимог ситуації, оцінки ресурсів або особистісних і соціальних оцінок.

Ключові слова: життєва перспектива, озброєний конфлікт, вимушені переселенці, кризові ситуації, корекційна робота.

Постановка проблеми. Війна завжди залишає свої відбитки на житті людей, особливо на тих, хто вимушений покинути свій дім через озброєний конфлікт. Україна відчула це на собі під час конфлікту з РФ, який розпочався ще у 2014 році. Ще з того часу більше мільйона людей змушені були покинути свої домівки та переселитися в інші частини країни. Життєва перспектива вимушених переселенців під час озброєного конфлікту в Україні є складною. Вони зіштовхнулися з багатьма проблемами, які мають негативний вплив на їхнє психологічне здоров'я та добробут. Це призвело до значного впливу на їхню життєву перспективу.

Під час озброєного конфлікту українці повинні жити у моменті. Вони переглядають свої цілі в житті та замислюються, чи вдалося їм досягти тих завдань, які вони собі поставили. Вони мають знайти і виправдати сенс свого життя.

Різні критичні ситуації, природні катастрофи, збройні конфлікти зазвичай мають негативний вплив на психіку тих, хто потрапив у ці події. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та розлад адаптації (РА) є поширеними та небажаними формами психічних порушень у людей, які пережили небезпечні ситуації, і стали ключовими серед нових психічних розладів, що виникли у минулих десятиліттях. Вплив травматичних подій поширюється не тільки на безпосередніх жертв, але й на широке коло осіб. Наслідки травматизації впливають на їхні сім'ї, оточення, рятувальників та інших працівників.

Людині доводиться відмовлятися від звичних уявлень про цінності, ідеали, смисли, цілі. Вона опиняється перед запитаннями, які не мають однозначних відповідей. Кризова ситуація допомагає людині зрозуміти свій життєвий задум, дає можливість побачити, пережити власне минуле, теперішнє й майбутнє і водночас усвідомити їх нерозривний зв'язок, обумовленість одне одним [Ф.Е. Василюк, 1995, с. 90-101].

Окупація частини території України, військовий конфлікт та бойові дії спричинили появу більше ніж півтора мільйона вимушених переселенців з Автономної Республіки Крим, Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької та Харківської областей, яких називають вимушеними переселенцями (ВП) або внутрішньо переміщеними особами (ВПО) [О. Осадько, 2005]. Відповідно до першої частини статті Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [Закон України].

Аналіз останніх досліджень. Багато авторів розглядають життєву перспективу з позицій планування майбутнього. Так, Ф.Е. Василюк відзначає, що «діяльність людини з планування власного життя можна зображувати як перегляд час від часу різних як більш, так і менш віддалених зон життєвої перспективи, і багатократне вирішення в різних масштабах одного і того ж завдання – яким чином при мінімальних зусиллях максимально просунути-ся в задоволенні своїх потреб» [Ф.Е. Василюк, 1995].

Тимчасова перспектива, в розумінні Ж. Нюттена, виступає як функція того, що становить її мотиваційні об'єкти, що визначає їхню глибину, структуру, міру реальності, змістові характеристики тощо [J. Nutten, 2004, p. 87]. Своєрідна точка зору про майбутню тимчасову перспективу належить Т. Коттле. Він розуміє її як здатність особистості діяти в сьогоденні, у світлі передбачення стосовно віддалених майбутніх подій [О.О. Байер, 2010].

Т.С. Шляхтін розглядає особистісну перспективу як одну з істотних складових організації діяльності людини в часі, як складну системну освіту, що має такі характеристики: ієрархічність, яка включає інтегральну життєву мету особи, проміжну мету-засіб як вузлові моменти в плануванні індивідом своєї діяльності, мету-завдання як компонент програм реалізації конкретних дій; багатовимірність – наявність в меті емоційних, когнітивних, регулятивних і інших компонентів [Н.А. Логинова, 1978, с. 156–172]. Як і інші особистісні утворення, життєва перспектива має свою динаміку. Є.І. Головаха визначає тимчасову перспективу як цілісну картину майбутнього в складному і суперечливому взаємозв'язку програмованих і очікуваних подій, з якими людину пов'язує соціальну цінність і індивідуальний сенс власного життя [Е.И. Головаха, 1988, с. 207.].

Автори представляють свої погляди на планування життєвої перспективи, яке включає такі компоненти. По-перше, перспектива визначається як постановка цілей та формування провідних мотивів і стійких ціннісних орієнтацій. По-друге, визначення шляхів досягнення цілей та ресурсів, необхідних для їх реалізації. По-третє, осмислення цінності та значущості реалізації життєвих планів. Життєва перспектива відкривається тим, хто вже сьогодні створив систему життєвих стосунків та опору, які набувають все більшої цінності. Ця система визначає життєву позицію і впливає на майбутнє особистості. Досягнення життєвих меж сприяє досягненню життєвих цілей і, в певному сенсі, гарантує майбутнє.

Терміни «життєва мета» та «життєвий план» були введені А. Адлером. Учений вважав, що фундаментальною метою кожної людини є досягнення влади, переваги над іншими і компенсація власної неповноцінності. Під життєвим планом він розумів повний комплекс захисних реакцій та раціоналізацій, які людина використовує для досягнення цієї мети.

Життєвий план є постійним процесом формування нових цілей і способів їх реалізації. Людина щоденно коригує свої плани під час їх виконання, вибирає нові завдання і цілі, тому фактично немає проміжків між планами, які постійно змінюють один одного.

Однією з головних складових планування життєвої перспективи є усвідомлення цілей, визначення шляхів досягнення цілей і розуміння значущості їх реалізації. Планування включає також формування стійких ціннісних орієнтацій і мотивацій, що становлять основу для розвитку життєвої перспективи.

Життєва перспектива є динамічним явищем, яке залежить від постійних змін і коригувань у планах і цілях людини. Вона відкривається тим, хто усвідомлює важливість створення життєвих стосунків і опорних точок, що надають життю цінність і сенс. Життєва позиція і система цінностей формуються в результаті цього процесу і визначають майбутнє особистості.

Таким чином, планування життєвої перспективи включає в себе постановку цілей, визначення шляхів досягнення цілей і осмислення значення реалізації життєвих планів. Воно є постійним процесом, який залежить від змін і коригувань у планах та цілях, а також від усвідомлення власних цінностей і формування життєвої позиції.

Мета статті полягає у розкритті особливостей життєвої перспективи, а також проблем, з якими стикаються вимушені переселенці під час озброєного конфлікту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напад РФ на Україну спричинив масштабні переміщення населення. Свої будинки залишили понад 10 мільйонів мешканців України. Станом на 21 березня 2022 року за повідомленням МОМ (Міжнародна Організація з Міграції) приблизно 8 млн з них стали внутрішньо переміщеними особами, інші бігли до сусідніх країн – це понад 5 мільйонів сімей [ООН]. На сьогодні у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб є інформація щодо 4 млн людей. З них понад 2 млн – це люди, які вимушено перемістились після провадження воєнного стану. З них 1,9 млн вимушено перемістилися вперше [Державна служба статистики України, 2021]. Для порівняння, після Чорнобильської катастрофи кількість переселених становила всього 95 тис. осіб.

Основні характеристики сучасних кризових подій, що відбуваються в Україні, включають велику кількість громадян, які постраждали від надзвичайних подій; непередбачувану тривалість цих подій; негативний психологічний вплив на практично всю націю.

Одна з *основних проблем*, з якою стикаються вимушені переселенці, полягає в тому, що вони втратили свою стабільність та рутину. Більшість з них втратили роботу та джерело доходу, деякі втратили свої підприємства або майно. Все це призвело до того, що багато з них стали залежними від допомоги від держави та громадських організацій [Соціологічний моніторинг, 2017].

Друга проблема полягає в тому, що вимушені переселенці повинні були покинути свої рідні місця, де вони мали своїх родичів та друзів. Це призвело до того, що вони часто почувуються ізольовано та самотньо, що має негативний вплив на їхнє психічне здоров'я та стан [A. Nguyen, 2022]. За дослідженням [Н. Давиденко, 2017, с. 21–24.], вимушені переселенці зіштовхнулися з проблемою «соціального зниження» в нових місцях проживання, що може призвести до зменшення їхньої самооцінки та погіршення психічного стану, а також до ряду проблем, таких як відчуття ізольованості та неприналежності, складнощі з адаптацією до нових умов життя та обмежені можливості для розвитку та самореалізації. Вимушені

ні переселенці змушені стикатися зі стресом, тривогою, депресією та почуттям втрати, що може мати негативний вплив на їхнє здоров'я та добробут. Вони також змушені змінювати свій спосіб життя, шукати нове житло та роботу, а також адаптуватися до нових умов життя.

Третя проблема полягає в тому, що вимушені переселенці змушені були змінити свій спосіб життя та звички. Вони мали адаптуватися до нових умов життя та шукати нове житло та роботу. Це не тільки складно з точки зору психологічного стану, але й потребує значного зусилля та часу [UNHCR, 2021].

Четверта проблема полягає в тому, що вимушені переселенці стикаються з дискримінацією та неприйняттям в новому місці проживання. Це може стати на заваді їхньому інтегруванню в нову громаду та здобуттю нових можливостей. Також може виникати конфлікт між вимушеними переселенцями та місцевим населенням, що може призвести до додаткової соціальної напруги [Державна служба статистики України, 2021].

П'ята проблема полягає в тому, що вимушені переселенці потребують спеціальної підтримки та допомоги у вирішенні їхніх потреб, включаючи медичну допомогу, освіту та соціальну підтримку. Вони потребують забезпечення своїх базових потреб у воді, їжі, житлі та енергії, щоб реалізувати свою життєву перспективу та гідне існування. Також вимушені переселенці часто стикаються з дискримінацією та стереотипами в нових місцях проживання. За словами [А.В. Путінцев, Ю.Є. Пащенко, 2018, с. 105], вони можуть бути відкинуті та неохоче прийняті місцевими жителями через стереотипи та недовіру до «іншого». Це може призвести до посилення почуття самотності та неприналежності, що негативно впливає на їхній психологічний стан. Крім того, *шоста проблема* полягає в тому, що вимушені переселенці мають обмежені можливості для розвитку та самореалізації в нових умовах. Вони можуть втратити свої попередні професії, освіту та соціальний статус, що впливає на їхні можливості для майбутнього.

Існують також проблеми з адаптацією у нових умовах, що виявляється через обмежений доступ до основних соціальних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта. Це знижує їхній соціально-економічний статус та зміцнює відчуття відчуженості від суспільства [А.А. Румарієга, Е. Ротте, А.В. Румарієга, 2005, р. 581-597].

У зв'язку з цим дуже важливо забезпечити вимушеним переселенцям необхідну підтримку та допомогу у процесі адаптації до нових умов життя. Наприклад, необхідно надати їм доступ до освіти та медичної допомоги, а також забезпечити психологічну підтримку для зменшення ризику виникнення проблем з психічним здоров'ям [М. Слейпjen, А. Хааген, Т. Моорен, Р. Клебер, Н. Воейє, 2016, с. 592]. Крім того, важливо впровадити соціальні програми та проекти, спрямовані на покращання соціально-економічного становища вимушених переселенців, надати доступ до соціальних та психологічних послуг, а також допомогти їм знайти нову роботу та житло. Одним зі способів поліпшення психологічного стану вимушених переселенців є психологічна підтримка, яка може бути надана через індивідуальні консультації, групові заняття або психотерапію [А. Алемі, 2015, р. 111-124]. Також необхідно забезпечити їм можливість соціальної взаємодії, наприклад, шляхом створення спеціальних груп для вимушених переселенців [А. Тондора, Р. Міллер, 2010, р. 31-48.]. Важливою складовою соціальної підтримки є надання інформації про доступні послуги та ресурси, що можуть допомогти в адаптації до нового середовища.

Для успішної адаптації вимушених переселенців в новому середовищі необхідно враховувати їхні культурні, мовні та релігійні особливості [Д.Л. Сам, А.В. Беррі, 2010, р. 472-481]. Наприклад, можна надавати культурно орієнтовані послуги, які б відповідали національним та релігійним традиціям вимушених переселенців. Окрім того, необхідно забезпечити можливість навчання мови та культури країни, в яку вони переселилися. Доцільно враховувати гендерний аспект та забезпечувати рівні можливості для чоловіків та жінок у процесі адаптації та отримання соціальної та психологічної підтримки. На жаль, часто жінки стають жертвами гендерної дискримінації та насильства у новому місці проживання [М. Ставропулоу, А. Апергіс, 2020, р. 231-245].

Також необхідно звернути увагу на проблеми, які виникають у дітей вимушених переселенців. Діти можуть потребувати додаткової психологічної підтримки та освіти. Для дітей важливо забезпечити можливість навчання нової мови та культури, а також створити для них умови участі в спортивних та культурних заходах, що сприятиме їх соціальній взаємодії та адаптації.

Важливо підвищити свідомість суспільства стосовно кола проблеми, з якими стикаються вимушені переселенці. Це можна зробити через медіа, соціальні мережі, культурні заходи тощо. Для цього необхідно залучати експертів з питань міграції та розробляти цілеспрямовані кампанії, які допоможуть зменшити соціальну ворожість та розповсюдження стереотипів про вимушених переселенців.

Багато хто з представників даної категорії населення зберігають свої потенційні й реальні можливості, знаходять у собі сили отримати новий статус і джерела доходу, що можуть бути навіть вищими, ніж в колишньому місці проживання. Водночас загальна кількість труднощів призводить до появи і проявів у вимушених переселенців різних симптомів, хвороб і бар'єрів при спілкуванні з оточуючими людьми [Ю.П. Платонов, 2009, с. 544]. Їм потрібно пристосовуватися до нових умов життя, нового соціального та культурного оточення, нового міста чи селища, де багато незнайомого. Необхідно подолати страх, зневіру, розпач, депресію та агресію, щоб продовжувати своє життя в нових умовах. М. Багері зазначає, що ситуація вимушеного переміщення визначає високу незадоволеність особистості життєвими змінами і сприяє розвитку депресії, психастенії, параноїдальних і шизоїдних розладів [М. Багері, 2005, с. 96].

Ситуація вимушеного переселення, яка супроводжується невизначеністю на новому місці, призводить до сильного стресу. Існують індивідуальні відмінності в реакціях на екстремальну ситуацію, захисні механізми та стратегії опанування. Важливою формою адаптаційних процесів і реагування особистості на стресові ситуації є не тільки психологічний захист, але й копінг-поведінка – сукупність усвідомлених стратегій вирішення конфлікту для того, щоб упоратися з внутрішнім напруженням і дискомфортом.

Отже, якщо життєва перспектива характеризується наявністю мети, бажань, мрій і планів на майбутнє, то люди, які опинилися у складній життєвій ситуації (мова саме йде про внутрішньо переміщених осіб), мають значні перешкоди у реалізації своїх життєвих планів, оскільки ситуація об'єктивно порушує їх життєдіяльність, ускладнює або унеможливорює реалізацію внутрішніх стимулів (мотивів, прагнень, цінностей), перешкоджає реалізації їх важливої життєвої мети. Тому можемо говорити, що така ситуація на певний час блокує життєві плани і змушує людей замислюватися лише над питаннями адаптації до нових умов і вирішувати тільки нагальні актуальні питання.

Ситуація внутрішнього переміщення, у якій опинилися люди, розглядається як важка життєва ситуація, що визначається як тимчасова подія в життєвому циклі, яка породжує емоційне напруження й стреси, перешкоди в реалізації важливих життєвих цілей, об'єктивно порушує життєдіяльність, ускладнює або навіть унеможливорює реалізацію внутрішніх стимулів (мотивів, прагнень, цінностей).

Ф. Зімбардо виокремлює п'ять типів тверджень, які стали шкалами його опитувальника часової перспективи, серед них:

1) негативне минуле – відображає загальне песимістичне, негативне або з домішкою відрази ставлення до минулого. Передбачає травму, біль і жаль. Таке ставлення може бути через реальні неприємні та травматичні події, через негативні реконструкції позитивних подій, або через те і те разом;

2) гедоністичне сьогодення – відображає ризиковане, гедоністичне, «а мені все одно» ставлення до часу і життя. Передбачає орієнтацію на задоволення, хвилювання, збудження, насолоду в сьогоденні і відсутність турботи про майбутні наслідки або жертви на користь майбутніх нагород;

3) майбутнє – відображає загальну орієнтацію на майбутнє. Поведінка переважно визначається прагненнями до мети і винагород майбутнього. Характеризується плануванням і досягненням майбутньої мети;

4) позитивне минуле – відображає тепле, сентиментальне ставлення стосовно минулого. Цей фактор характеризується ностальгічною, позитивною реконструкцією минулого, воно уявляється в приємному світлі;

5) фаталістичне сьогодення – розкриває фаталістичне, безпорадне й безнадійне ставлення до майбутнього і життя. Цей фактор відображає відсутність сфокусованої тимчасової перспективи. Розкриває переконання, що майбутнє заплановане і на нього неможливо вплинути індивідуальними діями; все, що трапляється, має переноситися з покірністю і смиренням, адже люди перебувають під владою примхливої (вибагливої) долі [P. Zimbardo, 2009, p. 400 p.].

На протипагу таким темпоральним упередженням, виокремлюється «збалансована темпоральна орієнтація» – ідеалізована розумова структура, яка дозволяє людині гнучко перемикаватися між минулим, майбутнім і сьогоденням, залежно від вимог ситуації, оцінки ресурсів або особистісних і соціальних оцінок. У такий спосіб можна з'ясувати, якому часовому проміжку віддають перевагу люди дорослого віку, у тому числі люди, які опинилися у складній життєвій ситуації та є вимушеними переселенцями.

Висновки з даного дослідження. Отже, життєва перспектива вимушених переселенців під час озброєного конфлікту в Україні є надзвичайно складною, адже вони змушені стикатися з різними проблемами, пов'язаними зі зміною умов життя. Однак за правильного підходу та за підтримки з боку держави та суспільства можна зменшити негативний вплив цих проблем на життєву перспективу вимушених переселенців і допомогти їм успішно адаптуватися до нових умов життя.

Вимушені переселенці, які опинилися у зоні війни, стикаються з багатьма проблемами, які мають серйозний вплив на їхнє життя та здоров'я. Особливості життєвої перспективи цих людей потребують серйозної уваги та підтримки з боку держави та суспільства. Тільки за умови забезпечення необхідної підтримки та допомоги вимушеним переселенцям вдасться зменшити вплив конфлікту на їхнє життя та сприяти подальшій адаптації до нових умов життя.

Список використаних джерел

Багери, М. (2005). *Социокультурная динамика психического здоровья личности в ситуации преднамеренной и вынужденной миграции* (Дис. канд. психол. наук). МГУ им. М. Ломоносова. Москва.

Байер, О.О. (2010). *Життєві кризи особистості: навчальний посібник*. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту.

Василюк, Ф.Е. (1995). Жизненный мир и кризис: Типологический анализ критических ситуаций. *Психологический журнал*. 3 (16), 90–101.

Гаркуша, І., Дубинський, С. (2022). Щодо проблеми життєвої кризи особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 1 (23), 49–59. DOI: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-6

Головаха, Е.И. (1998). *Психологическое время личности*. Киев: Наукова думка.

Давиденко, Н. (2017). Проблема соціального зниження вимушених переселенців та шляхи її подолання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія*, 2(40), 21–24.

Державна служба статистики України. (2021). Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні станом на 1 березня 2021 року. Відновлено з http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/13/zb_DVT_2021.pdf

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Верховна Рада України; Закон від 20.10.2014 No 1706-VII. Відновлено з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Логінова, Н.А. (1978). Развитие личности и ее жизненный путь. *Принцип развития в психологии* (с. 156–172). Москва: Наука.

ООН. Відновлено з <https://news.un.org/ru/story/2022/03/1420282>

Осадько, О. (2005). Соціально-психологічний підхід: кризове консультування. *Технології психологічного консультування* (с. 14–21). Київ: Ред. загальнопед. газ.

Платонов, Ю.П. (2009). *Психология конфликтного поведения*. СПб.: Речь.

Путінцев, А.В. Пащенко, Ю.Є. (2018). Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 9, 110–121. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnr_2018_9_12.

Соціологічний моніторинг. (2017). Міграційна поведінка населення України: результати дослідження. Відновлено з <https://rb.com.ua/rus/projects/>

Урядовий портал. Міністерство соціальної політики України. Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-2-miljoniv-lyudej-zareyestruvalis-yak-vnutrishno-peremishcheni-osobipislya-vprovadzhennya-voyennogo-stanu>

Alemi, Q. (2015). Mental Health Interventions for Refugee and Asylum-Seeking Children Exposed to Violence: A Review of the Literature with Recommendations for Practice. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32(2), 111–124.

- Nguyen, A. (2022). How war and displacement affect mental health of people in Ukraine and why we should address this. Retrieved from <https://ukraine.iom.int/blogs/how-war-and-displacement-affect-mental-health-people-ukraine-and-why-we-should-address>
- Nutten, J. (2004). *Motivation, Action and Future Perspective*. Moscow: Smysl.
- Pumariega, A.J., Rothe, E., Pumariega, J.B. (2005). Mental health of immigrants and refugees. *Community Mental Health Journal*, 41(5), 581–597.
- Sam, D. L., Berry, J.W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472–481.
- Sleijpen, M., Haagen, J., Mooren, T., Kleber, R., Boeije, H. (2016). Constructing a trauma-informed social environment: A qualitative analysis of experiences in a newly-adapted Dutch refugee camp. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(6), 592.
- Stavropoulou, M., Apergis, N. (2020). Gender-based violence and forced displacement: Causes, consequences, and policy implications. *Journal of International Women's Studies*, 21(7), 231–245.
- Tondora, J., Miller, R. (2010). The impact of social support upon individuals' experiences of recovery from psychiatric disabilities: A review of the literature. *International Journal of Psycho-social Rehabilitation*, 15(1), 31–48.
- UNHCR. (2021). UNHCR Ukraine Factsheet – December 2020. Retrieved from <https://www.unhcr.org>
- Zimbardo, P. (2009). *The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life*. Free Press. Atria.

References

- Alemi, Q. Mental Health Interventions for Refugee and Asylum-Seeking Children Exposed to Violence: A Review of the Literature with Recommendations for Practice. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2015, vol. 32(2), pp. 111–124.
- Baheri, M. (2005). *Sotsiokulturnaia dinamika psikhicheskogo zdorovia lichnosti v situatsii prednameranoi i vynuzhdennoi migratsii*. Diss. kand. psykhol. nauk [Sociocultural dynamics of a person's mental health in a situation of intentional and forced migration. Cand. psych. sci. diss.]. Moscow, 96 p.
- Baiier, O.O. (2010). *Zhyttievi kryzy osobystosti* [Personal life crises]. Dnipropetrovsk, Dnipropetrovsk National University, 244 p.
- Davydenko, N. (2017). *Problema sotsialnoho znyzhennia vymushenykh pereselentsiv ta shliakhy yii podolannia*. [The problem of social degradation of forced migrants and ways to overcome it]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, vol. 2(40), pp. 21–24.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. (2021). *Kilkist vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini stanom na 1 bereznia 2021 roku*. [The number of internally displaced persons in Ukraine as of March 1, 2021]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/13/zb_DVT_2021.pdf (Accessed 22 March 2023). (In Ukrainian).
- Harkusha, I., Dubynskyi, S. About the problems of life crisis of personality. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 2022, no. 1(23), pp. 49–59. doi: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-6 (In Ukrainian).
- Holovakha, Ye.I. (1998). *Psikhologicheskoe vremia lichnosti* [Psychological time of the person]. Kyiv, Naukova dumka, 207 p.
- Lohinova, N.A. (1978). *Razvitie lichnosti i yeie zhiznennyi put* [Personal development and their life path]. *Printsip razvitiia v psikhologii* [The principle of development in psychology]. Moscow, Nauka, pp. 156–172.
- Nguyen, A. (2022). How war and displacement affect mental health of people in Ukraine and why we should address this. Available at: <https://ukraine.iom.int/blogs/how-war-and-displacement-affect-mental-health-people-ukraine-and-why-we-should-address> (Accessed 22 March 2023).
- Nutten, J. (2004). *Motivation, Action and Future Perspective*. Moscow, Smysl Publ., 87 p.
- Osadko, O. (2005). *Sotsialno-psykholohichnyi pidkhd: kryzove konsultuvannia*. [Social-psychological approach: crisis counselling]. *Technologies of psychological counseling*. Kyiv, Redaktsiia zahalnopedahohichnoi hazety, pp. 14–21.
- Platonov, Yu.P. (2009). *Psikhologiiia konfliktного povedeniia* [Psychology of conflict behavior]. St. Petersburg, Rech, 544 p.
- Pumariega, A.J., Rothe, E., Pumariega, J.B. Mental health of immigrants and refugees. *Community Mental Health Journal*, 2005, vol. 41(5), pp. 581–597.

Putintsev, A., Pashchenko, Y. Adaptation of internally displaced persons of Ukraine: essence, concept, approaches. *Economy. Finances. Management: actual issues of science and practical activity*. 2018, no. 9, pp. 110–121. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_9_12 (Accessed 22 March 2023). (In Ukrainian).

Sam, D. L., Berry, J.W. Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 2010, no. 5(4), pp. 472–481.

Sleijpen, M., Haagen, J., Mooren, T., Kleber, R., Boeije, H. Constructing a trauma-informed social environment: A qualitative analysis of experiences in a newly-adapted Dutch refugee camp. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2016, no. 13(6), p. 592.

Sotsiologichnyi monitorynh [Sociological monitoring]. (2017). *Mihratsiina povedinka naselennia Ukrainy: rezultaty doslidzhennia* [Migratory behavior of the population of Ukraine: research results]. Available at: <https://rb.com.ua/rus/projects/> (Accessed 22 March 2023).

Stavropoulou, M., Apergis, N. Gender-based violence and forced displacement: Causes, consequences, and policy implications. *Journal of International Women's Studies*, 2020, vol. 21(7), pp. 231–245.

The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons”. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (Accessed 22 March 2023). (In Ukrainian).

Tondora, J., Miller, R. The impact of social support upon individuals' experiences of recovery from psychiatric disabilities: A review of the literature. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 2010, no. 15(1), pp. 31–48.

UN. Available at: <https://news.un.org/ru/story/2022/03/1420282> (Accessed 22 March 2023).

UNHCR. (2021). UNHCR Ukraine Factsheet – December 2020. Available at: <https://www.unhcr.org> (Accessed 22 March 2023).

Uriadovyi portal. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. [Government portal. Ministry of Social Policy of Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-2-miljoniv-lyudej-zareyestruvalis-yak-vnutrishno-peremishcheni-osobi-pislya-vprovadzheniya-voyennogo-stanu> (Accessed 22 March 2023).

Vasyliuk, F.E. (1995). *Zhyttievyyi svit ta kryza: Typologichnyi analiz krytychnykh sytuatsii*. [Life world and crisis: Typological analysis of critical situations]. *Psychological journal*, 1995, vol. 16, no. 3, pp. 90–101.

Zimbardo, P. (2009). *The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life*. Free Press. Atria. 400 p.

FEATURES OF LIFE PERSPECTIVE OF FORCED DISPLACED PERSONS DURING ARMED CONFLICT IN UKRAINE

Harkusha Inesa, PhD in Social Communications, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Innovative Technologies in Psychology, Pedagogy, and Social Work, Alfred Nobel University, Dnipro

E-mail: inessagarkusha@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2164-7968

Dubinskyi Serhii, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Innovative Technologies in Psychology, Pedagogy, and Social Work, Alfred Nobel University, Dnipro

E-mail: nsec.ep@duan.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-4032-3202

DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-14

Keywords: life perspective, armed conflict, forced displacement, crisis situations.

The article provides theoretical analysis of the problem of the peculiarities of life prospects of forced migrants during the armed conflict in Ukraine. Critical situations, natural disasters, and armed conflicts usually have a negative impact on the psyche of those who are involved in these events. The impact of traumatic events extends not only to direct victims but also to a wide range of individuals. The consequences

of traumatization affect their families, surroundings, rescuers, and other workers. The authors present their views on life planning, based on three components. Life perspective is opened for those who have already created a system of life relations and support that become more valuable. Achieving life goals helps to reach life limits and, in a certain sense, guarantees the future. The main components of life planning are awareness of goals, determination of ways to achieve them, and understanding the significance of their implementation. Life perspective is a dynamic phenomenon that depends on the constant changes and adjustments in a person's plans and goals. A person's life position and value system are formed as a result of this process and determine the individual's future. Planning a life perspective involves setting goals, defining ways to achieve them, and understanding the significance of realizing life plans. It is a constant process that depends on changes and adjustments in plans and goals, as well as on the realization of one's values and the formation of a life plan. Today, there is information about 4 million people in the Unified Information Database on Internally Displaced Persons. Of these, over 2 million are people who were displaced due to the imposition of martial law. And of those, 1.9 million were forcibly displaced for the first time.

The article mentions six main problems faced by forced migrants.

It is stated that problems with adaptation to new conditions limit access to basic social services such as healthcare and education.

It is emphasized that it is important to carry out social programs and projects aimed at improving the socio-economic situation of forced migrants. It is noted that an important component of social support is providing information about available services and resources that can help in adapting to a new environment. At the same time, it is stated that it is necessary to provide the opportunity for learning the language and culture of the country they have resettled in. It is necessary to consider the gender aspect and provide equal opportunities for men and women in the process of adaptation and obtaining social and psychological support. It is also noted that attention should be paid to the problems that arise in children of forced migrants. Children may need additional psychological support and education. It's important to raise awareness among the public about the problems faced by forced migrants. This can be done through media, social networks, cultural events and so on. Coping behavior – a set of conscious conflict resolution strategies to deal with internal tension and discomfort – is an important form of the adaptation process and personality response to stressful situations, in addition to psychological protection. At the same time, there is a “balanced temporal orientation”, which is an idealized cognitive structure that allows a person to flexibly switch between the past, present, and future depending on the demands of the situation, resource assessments, or personal and social evaluations.

Одержано 24.01.2023.